

Tatiana ZAICOVSCHI

REPREZENTAREA VIZIUNII COLECTIVE A CONCEPTELOR OASPETE ȘI VECIN ÎN CADRUL OPOZIȚIEI AL NOSTRU – STRĂIN ÎN PARIMIILE ROMÂNEȘTI, RUSEȘTI ȘI BULGĂREȘTI

Rezumat

Reprezentarea viziunii colective a conceptelor *oaspete* și *vecin* în cadrul opoziției *al nostru – străin* în parimiile românești, rusești și bulgărești

Se consideră, pe bună dreptate, că în niciunul dintre genurile folclorice spiritul poporului nu se exprimă atât de clar ca în proverbe și zicători. Informația culturală se păstrează și în forma interioară, care, fiind o reprezentare în imagini a lumii, le conferă un colorit etnocultural. În articol sunt abordate conceptele proverbiale „al nostru” și „străinul” (fiind totodată și constituenți ai opoziției arhetipale binare *al nostru – străinul*), reflectate în limbile rusă, română, bulgară. Pentru purtătorii acestor limbi, conceptul *al nostru* se află în relație cu asemenea noțiuni ca „aproape”, „înrudit”, „înțeles”, „neprimejdios”, „armonios”, „organizat” ș.a. Iar conceptul „străin” se asociază în conștiința lor cu „straniu”, „nenatural”, „neînțeles”, „haotic” și, în ultimă instanță, cu „dușmănos/ostil” și „primejdios”. Atitudinea oamenilor față de componentele unei asemenea categorisiri servește drept orientare pentru ei în acțiunile și în contactele lor unul cu altul. O atenție deosebită este acordată analizei conceptelor *oaspete* și *vecin* în parimiile rusești, românești și bulgărești. În articol se menționează că în fondul paremiologic își au sorgintea multe stereotipuri. Stereotipurile fixate în parimii se reflectă și în comportament, și în relațiile cu celălalt. În legătură cu cele expuse, considerăm că investigarea temei respective are o importanță evidentă în practică.

Cuvinte-cheie: opoziția arhetipală binară *al nostru – străin*, conceptele proverbiale *oaspete* și *vecin*, fondul paremiologic, componenta etnoculturală a parimiilor, comportament social, stereotip.

Резюме

Представление коллективных взглядов относительно концептов *гость* и *сосед* в рамках оппозиции *свой – чужой* в румынских, русских и болгарских паремиях

Справедливо считается, что ни в одном фольклорном жанре дух народа не выражен более явно, чем в пословицах и поговорках. Культурная информация хранится в их внутренней форме, которая, являясь образным представлением о мире, придает им этнокультурный колорит. В настоящей статье рассмотрены провербиальные концепты «свой» и «чужой» (являющиеся одновременно членами архетипической бинарной оппозиции *свой – чужой*). Концепт *свой* связан для носителей всех трех рассма-

триваемых языков с такими понятиями, как «близкий», «родственный», «понятный», «безопасный», «гармоничный», «организованный» и т. д. А концепт *чужой* ассоциируется в их сознании как «странный», «неестественный», «непонятный», «хаотический» и, в конечном счете, «враждебный» и «опасный». Отношение людей к компонентам такой категоризации служит для них ориентиром в их действиях, контактах друг с другом. Особое внимание уделено анализу концептов *гость* и *сосед* в русских, румынских и болгарских паремиях. В статье отмечается, что в паремийном фонде берут начало корни множества стереотипов. Стереотипы, закрепленные в паремиях, отражаются и в поведении, и в отношении к другим. В связи со сказанным исследование данной тематики имеет несомненный выход в практику.

Ключевые слова: архетипическая бинарная оппозиция *свой – чужой*, провербиальные концепты *гость* и *сосед*, паремийный фонд, этнокультурная составляющая паремий, социальное поведение, стереотип.

Summary

Representation of collective views on the concepts *guest* and *neighbor* within the opposition *own – strange* in Romanian, Russian and Bulgarian paremiias

It is fairly believed that in non folklore genre the spirit of the people is more pronounced than in proverbs and sayings. Cultural information is stored in their internal form, which, as a figurative representation of the world, gives them an ethno-cultural coloring. Proverbial concepts *own* and *strange* (which are also members of the archetypal binary opposition *own – strange*) are considered in this article. The concept *own* is related to the native speakers of all three considered languages with concepts such as “close”, “related”, “comprehensible”, “safe”, “harmonious”, “organized”, etc. And the concept *strange* is associated in their minds as “strange”, “unnatural”, “incomprehensible”, “chaotic”, and ultimately “hostile” and “dangerous”. The attitude of people to the components of such categorization serves as a guide for them in their actions, contacts with each other. Particular attention is paid to the analysis of the concepts *guest* and *neighbor* in Russian, Romanian and Bulgarian paremiias. The article notes that the roots of many stereotypes originate in the paremic fund. Stereotypes fixed in paremiias are reflected in the behavior and relations to others. In connection with the above, a study of this subject has an unquestionable exit into practice.

Key words: archetypal binary opposition *own – strange*, proverbial concepts *guest* and *neighbor*, paremic fund, ethno-cultural component of paremias, social behavior, stereotype.

Opoziția arhetipală *al nostru – străin* este una dintre conceptele binare contrastante, esențiale practic în toate culturile. În relația cu societatea, ea „este înțeleasă la diferite nivele ale relațiilor dintre oameni: de rudenie de sânge și familiale (neamul nostru – neamul străin, familia sa – familia străină), etnice (poporul nostru – poporul străin), lingvistice (limba sa – limba străină), confesionale (crența sa – crența străină), sociale (societatea sa – societatea străină)” [17, p. 581-582].

Orice societate este pătrunsă de aceste relații, care pot fi descrise prin intermediul opoziției respective. Și nu doar societatea: după cum se știe, al nostru ori străin (nu în sensul apartinerii, ci în sensul larg al cuvântului – aproape, cunoscut, în siguranță ș.a.) poate fi și spațiul, și obiectul, și ideea etc.

Studierea acestei opoziții are și o mare importanță practică, inclusiv în timpul nostru, de aceea nu este întâmplător interesul pentru cercetarea ei în diverse aspecte și domenii ale cunoașterii.

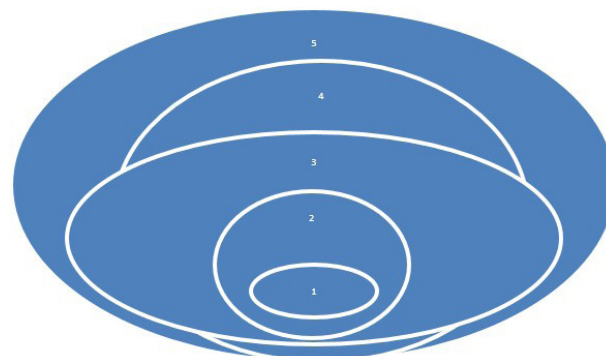
Este important de menționat corelația acestei opoziții cu asemenea contraste de tipul: interior – exterior (înăuntru – în afară), identic – neidentic, bun – rău, dreptul – stângul, masculin – feminin, curat – necurat etc. [19, p. 172].

Cercetătorii indică asupra situației speciale a opoziției respective în rândul celorlalte opoziții arhetipale. De exemplu, M. Kitanova afirmă: „Diferența și înstrăinarea devin obiecte ale expresiei unor relații speciale, iar prin altul se realizează conștientizarea și recunoașterea sinelui” [13, p. 32]. Iar A. M. Dubossarskaia ajunge în presupunerile sale și mai departe, propunând un punct de vedere cu care e greu să nu fii de acord. Modelând condițiile apariției conștiinței de sine a omului, opoziția respectivă, consideră ea, stă la baza tuturor culturilor umane, atât a celor ce există în prezent, cât și a celor despre care putem judeca după izvoarele, sursele istorice existente. Anume această opoziție, după părerea cercetătoarei, posibil că a avut misiunea, „la timpul nostru, să joace un rol important în apariția conștiinței de sine a omului. Omul de la început se conștientizează pe sine ca unul din membrii grupului „nostru”, în opunere cu alții – „străinii”, și doar mult mai târziu a devenit posibilă apariția conștiinței de sine individuale a fiecărui om în parte” [10, p. 167]. Cercetătoarea amintește, de asemenea, de următoarea extremă: în multe limbi, autodenunțarea diferitor grupuri et-

nice și a etniilor în traducere din limba lor înseamnă „oameni”, „oameni adevărați”, „oameni reali”, în timp ce în cadrul logicii respective, reprezentanților altor grupuri etnice li se refuză chiar și apartenența la neamul omenesc în dreptul lor de a se numi oameni.

În procesul studierii categoriilor interdependente și opuse „al nostru” – „străin”, foarte repede devine evidentă uneori o estompere extremă a granițelor celei de a doua dintre ele. Ba mai mult, aceste granițe se pot schimba (mobilitatea granițelor), deseori radical, până la aceea că asemenea categorii precum „al nostru” – „străin”, pierzându-și complet contururile, se schimbă cu locul: al nostru devine străin și invers. Exemple sunt nenumărate, dar fiecare dintre ele trebuie să fie abordat în manifestarea sa concretă.

Pe lângă împărțirea obiectelor, oamenilor etc. în ai săi și străini, în limitele opoziției respective, există, de asemenea, un spațiu al nostru și străin. Sunt variate schemele spațiale de reprezentare a opoziției *al nostru – străin*. Cercetătoarea bulgară Elena Stoianova propune o schemă logică, în opinia noastră, sub formă de ovale, utilizând toponimia lui Kurt Levin [14] și „plecând de la unitatea convențională a lumii, conștientizată de om” [18, p. 199].

Schema organizării spațiului omului în modelul spațial al lumii

- 1 – lumea interioară a omului
- 2 – zona personală a omului
- 3 – mediul real al habitatului
- 4 – spațiul de locuit
- 5 – spațiul străin

În acest caz, ea consideră că spațiul nostru constă din zona personală (2), mediul real al habitatului (3) și spațiul de locuit. În calitate de mediu adevărat al habitatului pentru om, în opinia ei, este casa lui [18, p. 200].

În ce privește zona personală, e necesar să fie concretizat că nu este obligatoriu ca ea „să se afle la distanța unei mâini întinse”, după cum afirmă E. Stoianova, fapt cu care nu putem fi de acord. Trebuie să recunoaștem (aceasta e demonstrat de diverse studii

în domeniul respectiv) că granițele zonei personale sau ale spațiului personal se deosebesc de la o cultură la alta, fiind legate de fenomenul intimității, de factorii de vârstă și de gender. De exemplu, sunt curioase rezultatele investigațiilor pe care le aduc în cartea lor T. G. Grușevițkaia, B. D. Popkov, A. P. Sadohin: „În culturile asiatice, spațiul personal poate depinde și de apartenența la o anumită castă a participanților la comunicare. De obicei, persoanele din casta superioară se află la o distanță anume de cele dintr-o castă inferioară. Cercetările privind proxemica comunicatională, realizate în șapte țări ale Europei, au arătat că, pentru comunicarea personală, englezii folosesc mai mult spațiu decât francezii și italienii. Francezii și italienii, la rândul lor, utilizează un spațiu personal mai mare decât irlandezii și scoțienii. Necunoașterea granițelor zonei personale în comunicarea interculturală poate duce la conflict intercultural, întrucât oamenii de diferite culturi simt un disconfort în comunicare din cauza necunoașterii regulilor distanței personale a interlocutorului nostru. De exemplu, latinoamericani, de obicei, comunică aflându-se în zona, pentru ei, personală, iar pentru nord-americani, intimă. De aceea, primii îi consideră pe ultimii fiind reținuți și reci” [7, p. 154].

În plus, autorii sus-numiți evidențiază încă două zone: cea socială și cea publică. Zona socială se află la hotar cu cea personală și semnifică acea distanță la care se orientează în procesul comunicării cu necunoscuții sau cu un grup mic de oameni. Ea, după părerea cercetătorilor respectivi, este situată în intervalul de 120–260 cm, fiind optimală (permite participanților la comunicare să se audă și să se vadă unul pe altul) pentru comunicarea formală (ședință, conferință de presă, întâlnire de afaceri ș. a.). În această zonă „are loc cea mai mare parte a contactelor formale și de serviciu. Aici are loc comunicarea profesorului cu elevii, a șefilor cu subalternii, a personalului de deservire cu clienții etc. Este foarte important aici simțul intuitiv al distanței comunicării, așa cum, în cazul încălcării zonei sociale, în mod inconștient apare o reacție negativă față de partener (străinul intră în acel spațiu pe care noi îl considerăm al nostru – T. Z.) și disconfort psihologic, care duc la rezultate fără succes ale comunicării” [7, p. 155]. Zona publică este de preferat în comunicarea cu o grupă mare de oameni. Ea mai este numită deschisă (se consideră că începe de la distanța de trei metri și jumătate și continuă în limitele păstrării contactului comunicativ [7, p. 155]. Astfel, subliniem încă o dată, granițele spațiului nostru posedă capacități de a-și schimba varietatea în funcție de circumstanțe.

Este important că prezența străinilor în percepțiile despre lume, în imaginea lumii, contribuie în

mod obiectiv la unirea, mobilizarea oricărui grup (amintim de îmbinarea opoziției *al nostru* – *străin* cu opoziția *interior* – *exterior*). O trăsătură (psihologică, se vede) devine faptul că pe fundalul „străinilor”, al deosebirilor și contradicțiilor cu ei, contradicțiile interioare și diferențele la „ai săi” își pierd acuitatea și importanța.

E necesar a fi menționat încă un aspect esențial. Trebuie să recunoaștem că, sincer vorbind, cu ajutorul opoziției *al nostru* – *străin* nu poate fi descrisă, în special la un nivel contemporan, toată varietatea de forme ale relațiilor reciproce și ale interacțiunilor unui individ/grup cu alt individ/grup. De aceea, este îndreptățită și legitimă introducerea unei alte categorii, unui al treilea lanț – *celălalt*. Acesta nu este unul dintre *ai noștri*, dar un *străin*, care deja prin existența sa uneori prezintă o primejdie pentru existența la *ai noștri*. Faptul acesta nivelează tendința spre autoapărare, schimbă atitudinea față de el de la agresivă la interesată. În literatura științifică, în legătură cu acest fapt se indică asupra deosebirilor de principiu ale categoriilor „celălalt” și „străin”: „Categorii «Celălalt», prin existența sa, transferă interacțiunea între două subiecte deosebite unul de altul într-un câmp noțional principial nou și astfel face posibilă «eliminarea» (*Aufhebung*, în accepția hegeliană) opoziției binare respective. <...> Prin această diferență principală a sa, «Celălalt» provoacă la individ nu atât înstrăinare și agresiune, cum e în cazul cu Străinul, cât atenție interesată” [10, p. 170-171]. Se menționează, totodată, că aceasta nu este o curiozitate superficială, ci încercarea de a pătrunde în cauzele profunde ale deosebirilor dintre două părți: „eu” și „al nostru” – „alții”.

Considerăm că anume aici își au începutul sursele, nu doar ale toleranței – o treaptă mai joasă, după profunzimea noastră convingere, a relațiilor reciproce cu alții („Eu suport existența ta și aflarea ta lângă mine”), ci ale empatiei (din. gr. *empathia* – identificare afectivă cu altă persoană, compătimire). Empatia presupune tendința de a înțelege în mod adecvat lumea interioară a altor oameni, a reacționa emoțional și moral la emoțiile, suferințele lor.

Pornind de la cele expuse mai sus, propunem unele rezultate ale investigațiilor noastre privind concepțiile colective referitor la felul cum este văzut „străinul/celălalt” în cadrul opoziției binare arhetipale *al nostru* – *străin*, reflectate în parimiile rusești, românești și bulgare.

Metodologia utilizată în această cercetare presupune o totalitate de metode, inclusiv metoda interpretativă ca o categorie a analizei conceptuale, elemente de analiză comparativ-contrastivă și istorico-etimologică. Fundamentul metodologic în analiza conceptelor proverbiale îl constituie perspectiva de-

notativă. La baza analizei interpretative se află abordarea semantică a propoziției proverbiale din punct de vedere al reflectării specificului constituenților opoziției arhetipale *al nostru – străin (celălalt)*.

După cum demonstrează informațiile extrase din dicționarele explicative și din dicționarele de sinonime [9; 11; 15; 16; 2; 3 ș. a.], conceptul *al nostru* este relaționat, pentru purtătorii celor trei limbi, cu asemenea concepte ca „aproape”, „înruit”, „înțeles”, „neprimejdios”, „armonios”, „organizat” etc. Iar conceptul „străin” se asociază în conștiința lor cu „straniul”, „nenatural”, „neînțeles”, „haotic” și, în cele din urmă, cu „dușmănos”, „periculos”. Atitudinea oamenilor față de componentele unei asemenea categorisiri constituie pentru ei o orientare în acțiune, în comportament, în contactele reciproce.

Analizând variantele semantice ale lexemului *al nostru*, am ajuns la concluzia că el semnifică un cerc de persoane, obiecte și fenomene care se prezintă omului ca fiind cunoscute, sigure, obișnuite, care sunt evidente. Analiza lexemului opus – *străin* ne dă dreptul să-l abordăm în sens mai larg. „Străin” se află în afara fenomenelor obișnuite, sigure și cunoscute de noi; e ceva ce ascunde în el primejdia, fiind necunoscut, din afară și chiar străin. Categorisirea respectivă, nu doar din punct de vedere teoretic, împarte lumea în „ai săi”, și „străini”, dar totodată construiește anumite coordonate comportamentale, de mișcare și de acțiune.

În cadrul cercetării temei respective, prezintă interes conceptele „oaspete” și „vecin”.

În istoria sa, cuvântul „oaspete” (de origine indo-europeană) a parcurs o cale lungă, asociată cu schimbări esențiale, se poate spune radicale, ale sensului desemnat de el.

Mai întâi, vom expune unele date ce se conțin în „Dicționarul etimologic al limbii ruse” de M. Fasmer, care continuă să rămână cel mai important, cu autoritate, printre dicționarele de acest tip. „Oaspete – m., ucr. *гiчmь*, c. g., rusă veche *гoсть* «oaspete, străin, negustor venit din altă parte», slavă veche *гoсть, гoстити* (Супр.), bulg. *гoст*, sârbo-croată *гoст*, c. g. *гoста*, sloven. *gôst*, cehă *host*, slovacă *host'*, polon. *gość*. Înruit got. *gasts*, germ. *Gast* «oaspete», lat. *hostis* «din țară străină, dușman» <...>” [20].

Pentru întregirea tabloului vom prezenta și definiția cuvântului *oaspete* în „Dicționarul explicativ al limbii velicoruse vii” al lui V. I. Dali: „Oaspete – m., vizitator, om venit la chemare/invitat sau nechemat pentru a vizita pe altul, pentru a sărbători, pentru a petrece timpul liber, pentru conversații și altele || negustor din altă țară sau din alt oraș, care trăiește și face comerț nu acolo unde e înscris. || Oaspeți sunt numiți, în glumă sau din curtoazie, oamenii răi, vizi-

tatorii nechemați, hoții, mai ales, tâlharii de pe Volga. || Orice vizitator al hotelului sau al unei instituții asemănătoare <...>” [8].

Cine este oaspete, dacă am porni nu de la relații, dar de la esența acestei noțiuni, așa cum este înțelesă la etapa actuală. Acesta este, întâi de toate, omul care nu se află permanent în cercul spațiului nostru, ci vine în el (de regulă, pentru a petrece timpul cu plăcere), temporar se află în el și apoi pleacă în acel spațiu care este pentru dânsul al nostru.

Dar nu întotdeauna a fost așa, perceperea oaspetelui în vechime se deosebea de cea actuală. Pe atunci oaspetele putea fi un om absolut necunoscut, un pribeag care, după legile ospitalității, trebuia să fie primit, hrănit etc. Pe de altă parte, un om străin în casă putea fi o sursă de primejdie ori chiar un posibil dușman. Iată ce se spune despre aceasta în literatura de specialitate: „În cele mai străvechi vremuri indoeuropene cuvintele ancestrale ale «oaspetelui» la noi însemnau «străin» («venetic», om venit din altă parte), adică un «posibil dușman». Vremurile se caracterizau prin cruzime – orice străin putea în orice clipă să se dovedească a fi un dușman de moarte. Latinescul «hostis» asta și însemna: «dușman», «inamic». Treptat moravurile au devenit mai moderate: descendentul direct al latinescului «dușman» – franțuzescul «hôte» semnifică de acum «vizitator», «persoană care locuiește temporar undeva» [rus. «постоялец»] (de aici și cuvântul «hotel» – loc de aflare a vizitatorului, a oaspetelui [rus. «постоялый двор», «гостиница»]). În limbile popoarelor slave, cuvântul «oaspete» foarte timpuriu a devenit numele dat comercianților veniți, «curțile pentru oaspeți» (rus. «гостинные дворы») ale diferitor orașe fiind o mărturie incontestabilă în acest sens. Mai târziu, în limba rusă (ca și în limbile germanice, v. germ. «gast») acest cuvânt a început să însemne «vizitator-prieten», au apărut cuvintele «ospitalitate», «cameră pentru vizitatori»: orice amintire despre «oaspete-dușman» a dispărut. După aproape un secol, sensul cuvântului s-a schimbat la 180 de grade; în această schimbare s-a reflectat toată dezvoltarea omenirii, întregul progres al culturii ei” [21].

În tablourile lingvistice ale lumii, la purtătorii celor trei limbi investigate se atestă blocuri de parimii legate de conceptul *oaspete*. Dacă am analiza conceptele *oaspete* și *vecin* din punct de vedere al opoziției arhetipale *al nostru* și *străin*, atunci e necesar „să se țină seama de principiul dinamismului: dacă vecinul este un așa-zis străin stabilit [cu traiul aici – n. n., T. Z.], într-o anumită măsură static, atunci oaspeții sunt mobili – au venit pe un timp oarecare (de obicei, pentru a petrece plăcut timpul, deseori cu cadouri) și au plecat” [12, p. 241]. Există și alte momente esențiale din viața cotidiană, ce constituie repere distinctive în relația

stăpânilor cu oaspeții, pe de o parte, și cu vecinii, pe de altă parte. Astfel, dacă în relația cu vecinii este de ajuns să demonstrezi „neutralitatea ta sau ospitalitatea potențială (capabilă să se transforme în reală – doar vecinul poate fi și în ipostaza de oaspete), atunci în relațiile cu oaspeții aceasta nu este suficient – sunt necesare exprimări concrete ale ospitalității. Chiar dacă oaspetele nu este dorit sau este întâmplător, pe stăpâni, în grija lor de a-l primi, îi liniștește faptul că asta nu e pe mult timp. Vizitele îndelungate suscită emoții negative și se condamnă în proverbe” [12, p. 241] (a se vedea exemplele de mai jos).

În parimiile cercetate nu sunt reflectate temerile ori suspiciunea față de oaspeți. De obicei, sosirea lor este însoțită de bucurie și odihnă. Cu toate că, dacă ei vin nepoftiți, de obicei nu sunt bucuroși de ei. Mai există încă o trăsătură negativă, care poate fi legată de aflarea oaspetelui în spațiul nostru – aflarea prelungită a lui în acest spațiu. Cele expuse sunt demonstrate de mai multe proverbe și zicători, care au fost extrase de noi din mai multe surse (1, 4; 5; 6; 8 ș. a.).

Rus.: Пошли Бог гостей, и хозяин будет сытей! (Trimite, Doamne, oaspeți și stăpânul va fi mai sătul); Чужой обед похвалий, да и сам ворота отворяй (Prânzul străin laudă-l, dar și tu deschide porțile); Каков гость, таково ему и угощенье (După cum e oaspetele, așa e și primirea); Жалеть вина, не видать гостей (Ți-e jale de vin, nu vezi oaspeți); Незванный гость хуже татарина (Oaspetele nepoftit e mai rău decât tătarul); Незванные (поздние) гости глодают кости (Oaspeții nepoftiți (întârziați) rod oasele); Гость гостю рознь, а иногo – хоть брось (Oaspetele este diferit, iar pe altul – măcar alungă-l); Краюшка невелика, а гостя черт принесет – и последнюю унесет (Hrinca nu e mare, dar pe oaspete îl aduce... și ultima bucată ți-o ia); Гости навалили, хозяина с ног сбили (Oaspeții au năvălit, pe stăpân l-au prăvălit); Бесстыжего гостя из избы пивом не выгонишь (Pe oaspetele fără rușine cu bere din casă nu-l alungi).

Rom.: Pâinea coaptă buni oaspeți așteaptă; Acel oaspete este mai scump care știe când să plece; De oaspeți se bucură de două ori: când vin și când se duc; Oaspetele trei zile se ține, apoi se pune la lucru; Musafirul obraznic scoate gazda din casă; Casa nemăturată oaspeți așteaptă; Veniți pe la noi și-ți pupa un lăcăto; Vină pe la cincă, că la patru mă duc eu; Odată poți primi un domn, altă dată niciun om; De rămâneai, îmi erai ca un frate, iar de nu – îmi ești ca doi; Pentru omul poftit și locul pregătit; Nepoftitul scaun n-are.

Bulg.: Госта гощавай, на врага прощавай (Pe oaspete ospătează-l, iar pe dușman iartă-l); За госта два дни са доста (Pentru oaspete două zile sunt de ajuns); Незван гост – готово магаре (Oaspetele ne-

пофит е asemenea unui măgar); Неканен гостенин като магаре на ясли (Oaspetele nepoftit e ca măgarul la iesle); Ситият гостенин мъчно се гощавя (Pe musafirul sătul e greu să-l ospătezi); Скоро, снахо, дай ми да ям, на гости съм била (Dă-mi, noră, mai repede să mănânc, pe ospețe am fost); Бащата е гост в къщи (Tatăl e oaspete în casă; adică nu se află mult timp acasă, fiind nevoit să lucreze pentru a face bani); Дойде гост – развали пост (A venit oaspetele, ai stricat postul).

Cu toate asemănările dintre proverbele și zicătorile prezentate (în primul rând, se vorbește de nedorința celor care au stat mult pe ospețe și de cei nepoftiți), e necesar să subliniem că există și unele clarificări în ce privește imaginea oaspetelui care sunt prezente în exemplele de mai sus. Astfel, bulgarii reflectă și poziția oaspetelui care nu întotdeauna este mulțumit de felul cum a fost primit și ospătat. Din partea stăpânilor se subliniază că nu pe orice oaspete poți să-l hrănești ușor. În plus, ei numesc oaspete pe tatăl care, aflându-se la muncă, lipsește des de acasă. În proverbele românești este subliniat că pentru oaspeți se pun pe masă cele mai bune feluri de mâncare, totuși nu întotdeauna există posibilitatea să-i propriu oaspetelui o primire bună (un ospăț bun). Rușii menționează că, atunci când ai oaspeți în casă, și stăpânului îi cade să mănânce mai mult și mai gustos (în conformitate cu legile ospitalității și pentru a nu se face de răs, oaspeții uneori sunt serviți cu ceva mai bun decât mănâncă, de obicei, stăpânul; de fapt, mai des oaspeții sunt invitați la sărbători, iar măncarea de sărbătoare se deosebește cu mult de cea zilnică). În proverbele românești mai există o precizare referitor la oamenii care se rețin în ospeție: e numit precis termenul după care oaspetele încetează a fi „al nostru” – peste trei zile, asemenea musafir este pus la lucru pentru binele familiei.

Noțiunea „vecin” se include, de asemenea, în problema legată de abordarea opoziției arhetipale *al nostru – străin*.

Rus.: Близкий сосед лучше дальней родни (Vecinul apropiat e mai bun decât o rudă îndepărtată); Соседство – взаимное дело (Vecinătatea este un lucru reciproc); Не купи двора, купи соседа (Nu-ți cumpăra casă, cumpără-ți vecin); Без брата проживу, а без соседа не проживу (Fără frate voi trăi, dar fără vecin nu voi trăi); Знала б соседка, узнает и соседка (Dacă ar ști găina, află și vecina); В соседи за умом не пойдешь (La vecini după minte nu te duci); Сосед не захочет, так и миру не быть (Dacă vecinul nu vrea, nici pace nu va fi); Межи да грани – ссоры да брани (Hotare și margini – certuri și înjurături); Межа и твоя, и моя (Hotarul e și al meu, și al tău); На обеде все соседи, а как пришла

беда, они прочь, как вода (La masă toți sunt vecini, dar cum a venit nenorocirea, toți au fugit ca apa); С соседом дружись, а за саблю держись (Cu vecinul fă-te prieten, dar ține și sabia); С соседом дружись, а тын городи (Cu vecinul împrieteneste-te, dar cu gard împrejmuieste-te); Что к соседу на двор упало, то пропало (Ce-a căzut în ograda vecinului, s-a pierdut); Чертополох да осот от соседа к соседу под тыном пробирается (Ciulinii și susaiul de la vecin la vecin sub gard își fac drum).

Rom.: Să cumperi vecinii întâi, și apoi casa; Dacă vecinul e bun, stai pe loc, chiar dacă locul e rău; Mai bine să-ti fie dușman pașa decât vecinul; Dacă vrei să știi ce se discută despre tine, supără-l pe vecin; Nimeni nu este așa de bogat, ca să nu aibă nevoie de un bun vecin; Nu ești curat dacă arunci murdăria în curtea vecinului; Puteți trăi fără prieteni, dar nu fără vecini; Cu vecinul tău să nu vorbești nici de soția ta și nici de-a lui; Vecin bun ai nimerit, mare bine-ai dobândit; Copiii cresc ușor în ograda vecinului; Găina vecinului totdeauna e mai grasă. Găina vecinului pare găscă, iar soția lui fecioară.

Bulg.: Не гради се с харен плет, нело с харен комшия (Nu te îngrădi cu gard bun, ci cu vecin bun; adică apărarea ta nu e gardul, dar vecinul); Харен комшия е от брат по-голям роднина (Un vecin bun e mai scump decât un frate); По-добре да имаш лош брат, отколкото лош съсед (Mai bine să ai un frate rău decât un vecin rău); Комшийската кокошка се вижда като гъска (Găina vecinului pare găscă); Комшийската кокошка по-големи яйца носи (Găina vecinului face ouă mai mari); Гори ли къщата на съседа, бягай да гасиш своята (Dacă arde casa vecinului, fugi s-o stingi pe a ta).

După cum se poate observa din proverbele expuse, ele reflectă diferite atitudini față de vecin. Pe de o parte, există o înțelegere clară că un vecin bun este un potențial ajutor și susținere, pe de altă parte, totuși al nostru e mai aproape decât al vecinului. Există și altă ipostază a vecinului, care e în legătură cu invidia: ceea ce aparține vecinului totdeauna pare mai bun, mai mare, mai frumos etc.

Dacă am vorbi de spațiul nostru și cel străin, atunci, judecând după toate, vecinii se află la hotarul dintre ele. Iar aflarea mai aproape de marginea exterioară a acestui hotar sau a părții interioare a ei depinde de acele relații reciproce care s-au format pe baza specificului comunicării oamenilor care sunt vecini între ei. De un asemenea aspect e legat și un diapazon larg de nuanțe ale acestor relații. E necesar să menționăm că la bulgari există două corespondențe ale *сосед* și românescului *vecin* – *съсед* и *комшия* (primul termen semnifică un vecin mai îndepărtat,

iar al doilea – cel care locuiește în imediata apropiere, chiar după gard).

Aceste deosebiri ale noțiunilor respective au pentru bulgari o mare importanță. Pe parcursul realizării experimentului asociativ liber în domeniul conceptului *casă* și a componentelor sale, în special *oaspete* și *vecin*, s-a dovedit că în conștiința etnică a bulgarilor există o atitudine mai loială față de vecinii mai îndepărtați (*съсед*) decât față de cei mai aproape (*комшия*), cu toate că (cel mai probabil, anume din această cauză) ultimii trebuie să fie luați în considerare mai mult. Probabil, aceasta e legat de faptul că vecinii mai apropiați, de obicei, mai bine și mai mult știu unul despre altul, inclusiv aspectele neconvenabile. Dar nu trebuie să se uite că anume vecinii cei mai apropiați, la nevoie, primii sar în ajutor unul altuia. Cele expuse mai sus, în opinia noastră, parțial atenuează impresia de la un proverb mai puțin plăcut și chiar șocant în plan moral, la prima vedere, „Гори ли къщата на съседа, бягай да гасиш своята” (Dacă arde casa vecinului, fugi s-o stingi pe a ta), deoarece aici e vorba nu de *комшия* – vecinul apropiat, căruia trebuie să-i sari în ajutor, dar anume de categoria *съсед*, care are *комшии* săi – ei trebuie să-l ajute, în primul rând.

Dreptate și precizie, trebuie să menționăm că, chiar dacă în proverbele rusești și românești despre vecini și în sistemele lexicale ale acestor limbi în general, spre deosebire de limba bulgară, nu există diferențierea între vecini apropiați și cei care locuiesc la o depărtare mai mare, atunci în conștiința purtătorilor lor această deosebire se face foarte clar. Faptul este demonstrat și de rezultatele experimentului asociativ liber, realizat de autoarea acestui articol, despre care s-a menționat mai sus (a se vedea: [12, p. 231-244]).

În așa fel, acei vecini cu care trebuie să trăiești alături „sunt departe de perfecțiune <...>”, oameni ca oamenii, cu neajunsurile lor inerente. Totuși, în scopul susținerii relațiilor de bună vecinătate, trebuie depuse maximum de eforturi pentru a trăi cu ei în înțelegere și în ajutor reciproc: aceasta, după cum arată experiența de viață, este doar în folosul ambelor părți” [12, p. 241].

Prin prisma opoziției arhetipale binare *al nostru* – *străin*, cercetătorii abordează relațiile reciproce între diferite grupuri etnice și sociale. În acest articol, analizând conceptele proverbiale respective, am avut în vedere, în primul rând, specificul etnocultural al conștiinței lingvistice ce reflectă aceste relații. Tema este una complexă și multiaspectuală, care necesită o cercetare profundă în continuare, fiind actuală așa cum investigarea implică o deschidere evidentă spre practică.

Referințe bibliografice

1. Dicționar de proverbe și zicători. Alc. E. Grosu. Chișinău: Epigraf SRL, 2009. 352 p.
2. Dicționar explicativ al limbii române. In: [www://dexonline.ro](http://www.dexonline.ro) (vizitat 10.03.2017).
3. Dicționarul limbii române literare contemporane (DLRLC: 1955–1957). In: www://dexonline.ro (vizitat 10.03.2017).
4. Белова О. В. «Свой – чужой». In: Дом Сварога: <http://pagan.ru/slowar/0/osloware3.php> (vizitat 7.11.2017). / Belova O. V. “Svoi – chuzhoi”. In: Dom Svaroga: <http://pagan.ru/slowar/0/osloware3.php> (vizitat 7.11.2017).
5. Българска митология. Енциклопедичен речник. Съст. А. Стойнев. София: Група 7-М+Логис, 1994. 398 с. / B”lgarskamitologia. Entsiklopedichen rechnik. S”st. A. Stoinev. Sofia: Ghupra 7-М+Logis, 1994. 398 s.
6. Вековно наследство. Българско народно поетическо творчество. Отбор и характеристика от М. Арnaudов. Т. III. София: Наука и изкуство, 1978. 684 с. / Vekovno nasledstvo. B”lgarsko narodno poeticheskoto tvorchestvo. Otbor i harakteristika ot M. Arnaudov. T. III. Sofia, Naukaizkustvo, 1978. 684 s.
7. Грушевицкая Т. Г., Попков В. Д., Садохин А. П. Основы межкультурной коммуникации. М.: Юнити, 2003. 297 с. / Grushevitskaia T. G., Popkov V. D., Sadokhin A. P. Osnovy mejkul’turnoi kommunikatsii. M.: Iuniti, 2003. 297 s.
8. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4-х тт. М.: Русский язык, 1978–1980. / Dal’ V. I. Tolkovyi slovar’ jivogo velikorusskogo iazyka. V 4-kh tt. M.: Russkii iazyk, 1978–1980.
9. Дечева Д. Тълковен речник с фразеологични съчетания. София: Атлантис-КЛ, 1997. 892 с. / Deceva D. T”lkoven rechnik s frazeologichni s”chetaniia. Sofia: Atlantis-KL, 1997. 892 s.
10. Дубоссарская М. Л. Свой – чужой – другой: к постановке проблемы. In: Вестник Ставропольского государственного университета, 2008, с. 167-174. / Dubossarskaia M. L. Svoi – chuzhoi – drugoi: kpostanovkeproblem. In: Vestnik Stavropol’skogo gosudarstvennogo universiteta, 2008, s. 167-174.
11. Ефремова Т. Ф. Толковый словарь русского языка. М.: Русский язык, 2000. / Efremova T. F. Tolkovyi slovar’ russkogo iazyka. M.: Russkii iazyk, 2000.
12. Зайковская Т. В. Концепт *гость* в языковом сознании русских, молдаван и болгар. In: Курсом развивающейся Молдовы. Т. 7. Гостеприимство и ярмарки как институты соционормативной культуры. М.: Старый сад, 2009, с. 231-244. / Zaicovskaia T. V. Kontsept *gost’* v iazykovom soznanii russkikh, moldavan i bolgar. In: Kursom razvivaiushcheisia Moldovy. T. 7. Gostepriimstvo i iarmarki kak institute y sotsio normativnoi kul’tury. M.: Staryi sad, 2009, s. 231-244.
13. Китанова М. Дети с особым статусом в болгарской традиционной семье: анализ номинаций в свете оппозиции «свой – чужой» In: Научный диалог, 2015, № 9 (45), с. 31-52. / Kitanova M. Deti s osobym statusom v bolgarskoi traditsionnoi seme: analiz nominatsii v svete oppozitsii “svoi – chuzhoi”. In: Nauchnyi dialog, 2015, nr. 9 (45), s. 31-52.
14. Левин К. Теория поля в социальных науках. СПб., 2000. 368 с. / Levin K. Teoria polia v sotsial’nykh naukakh. SPb., 2000. 368 s.
15. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Словарь русского языка. М.: Русский язык, 1990. / Ojegov S. I., Shvedova N. Iu. Slovar’ russkogo iazyka. M.: Russkii iazyk, 1990.
16. Речник на българския език. В 5 части. Съст. Н. Геров. София, 1978. / Rechnik na b”lgarski iaiezyk. V 5 chasti. S”st. N. Gerov. Sofia, 1978.
17. Славянские древности. Этнолингвистический словарь. В 5-ти тт. Т. 4. Под ред. Н. И. Толстого. М.: Международные отношения, 1995–2012. / Slavianskie drevnosti. Etnolingvisticheski slovar’. V 5-titt. T. 4. Pod red. N. I. Tolstogo. M.: Mejdunarodnye otnosheniia, 1995–2012.
18. Стоянова Е. Метафора сквозь призму лингвокультурной ситуации. Шумен: Университетско издателство «Епископ Константин Преславски», 2013. 276 с. / Stoianova E. Metafora skvozi’ prizmu lingvokul’turnoi situatsii. Shumen: Universitetsko izdatelstvo “Episcop Konstantin Preslavski”, 2013. 276 s.
19. Толстой Н. И. О природе связей бинарных противопоставлений типа *левый – правый, мужской – женский*. In: Языки культуры и проблемы переводимости. М.: Наука, 1987, с. 28-35. / Tolstoi N. I. O prirode sviazei binarnykh protivopostavlenii tipa *levyi – pravyi, mujskoi – jenskii*. In: Iazyki kul’tury i problemy perevodimosti. M.: Nauka, 1987, s. 28-35.
20. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. М.: Прогресс, 1986. / Fasmer M. Etimologicheskii slovar’ russkogo iazyka. M.: Progress, 1986.
21. Этимологические онлайн-словари русского языка. Этимология слова *гость*. In: www://lexicography.online/etymology/г/гость (vizitat 26.07.2017). / Etimologicheskie online-slovary russkogo iazyka. Etimologia slova *gost’*. In: www://lexicography.online/etymology/г/гость (vizited 26.07.2017).

Tatiana Zaicovschi (Chișinău, Republica Moldova).

Doctor în filologie, conferențiar cercetător, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Татьяна Зайковская (Кишинев, Республика Молдова). Доктор филологии, конференциар-исследователь, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Tatiana Zaikovskaya (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in Philology, Research Associate Professor, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: tanzai57@mail.ru